

دانشگاه بلوچستان
تحصیلات تکمیلی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته باستان شناسی

عنوان:

مطالعه تطبیقی برهم کنش‌های منطقه‌ای و فرا
منطقه‌ای در عصر مفرغ بر اساس سفالهای
مکشوفه از محوطه باستانی شهداد در منطقه
کرمان

استاد راهنما:

دکتر مهدی مرتضوی

استاد مشاور:

دکتر روح الله شیرازی

تحقیق و نگارش:

محمد پورحیدری

۱۳۹۳

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان مطالعه تطبیقی برهم کنش‌های منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای در عصر مفرغ بر اساس سفالهای مکشوفه از محوطه شهداد در منطقه کرمان قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد باستان‌شناسی توسط دانشجو محمد پورحیدری با راهنمایی استاد پایان نامه دکتر مهدی مرتضوی تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

(نام و امضاء دانشجو)

این پایان نامه ۴ واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ توسط هیئت داوران بررسی و درجه به آن تعلق گرفت.

نام و نام خانوادگی	امضاء	تاریخ
استاد راهنما:	دکتر مهدی مرتضوی	
استاد راهنما:		
استاد مشاور:	دکتر روح الله شیرازی	
داور ۱:	دکتر زهره جوزی	
داور ۲:	دکتر فریبا موسی پور نگاری	
نماینده تحصیلات تکمیلی:	دکتر محمد علی زهرازاده	

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب محمد پورحیدری تعهد می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو:

امضاء

تقدیم به:

مادر و پدر عزیز و مهربانم

سپاسگزاری

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند. و سلام و دورد بر محمد و خاندان پاک او، طاهران معصوم، هم آنان که وجودمان وامدار وجودشان است؛ و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز، بشود که نابود شوند....

از استاد با کمالات و شایسته جناب آقای دکتر مهدی مرتضوی با راهنمایی‌ها و دغدغه های فراوانشان که در کمال بعدصدر، با حُسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ نمودند و زحمت راهنمایی این پایان نامه را بر عهده گرفتند، کمال تشکر و قدردانی را دارم، امیدوارم قادر به درک زیبایی‌های وجودشان باشم ...

از استاد راجمند و دلسوز جناب آقای دکتر روح الله شیرازی که زحمت مشاوره این پایان نامه را به عهده گرفتند و از استادان فرزانه سرکار خانم دکتر فریبا موسی‌پورنگاری و سرکار خانم دکتر زهره جوزی که زحمت داوری این پایان نامه را متقبل شدند، بسیار سپاسگزارم ...

از استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر اکبر پورفرج که در تهیه این پایان نامه مرا همواره مورد لطف خود قرار دادند بسیار سپاسگزارم ...

با امتنان بیکران از مساعدت‌های بی شائبه سرکار خانم معظم خسروجردی که خستگی‌های این راه را به امید و روشنی، تبدیل کردند، امیدوارم بتوانم در آینده‌ای نزدیک پاسخگویی این همه محبت ایشان باشم...

از جناب آقای حسین نامجو و خانواده محترمشان به دلیل یاریها و راهنمایی‌های بی چشمداشت ایشان، از دوست و همراه شفیقم عباس دولتخواه، آقای جواد سلمانزاده و سرکار خانم غفوری و سرکارخانم پریسا سارانی جهت همکاری بی دریغ ایشان در راستای پیشبرد این پایان نامه سپاسگزارم ...

و در پایان از دو وجود مقدس، آنان که ناتوان شدند تا به توانایی برسیم، موهابیشان سپید شد تا رو سفید شوم و عاشقانه سوختند تا گرما بخش وجودم شوند، پدر و مادر عزیزم، سپاسگزارم. موفقیت و سلامت همگان را از درگاه احدیت خواهانم.

چکیده

حوزه فرهنگی جنوب شرق ایران در عصر مفرغ شاهد شکوفایی مراکز شهری پیچیده‌ای است، محوطه‌ی باستانی شهداد که در نزدیکی کویر لوت واقع شده یکی از این محوطه‌های شاخص و کلیدی به حساب می‌آید. از این محوطه اشیای متفاوتی بدست آمده که از آن جمله می‌توان به ظروف سفالی ساده و منقوش (قرمز، نخودی و خاکستری)، ظروف مفرغی، اشیای سنگی، پیکرک‌های گلی و مهره‌های زینتی اشاره نمود.

پژوهش حاضر جهت دستیابی به اهداف تحقیق یعنی رسیدن به نتایج آماری و همچنین نقش و جایگاه شهداد در منطقه صورت گرفته است. جهت حصول به این اهداف ابتدا طبقه بندی بر اساس فرم، رنگ و تزئینات سفالها ارائه گردید. طبقه بندی دیگری نیز بر اساس علائم بر جای مانده بر روی سفالینه‌ها صورت گرفت. برای دستیابی به هدف دوم، سوالات و فرضیاتی بدین شرح مطرح گردیدند؛ بر هم کنش‌های منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای تپه شهداد بر اساس مطالعات سفالی چگونه بوده است. در ارتباط با این سوال این فرضیه مطرح گردید؛ احتمالاً شباهت‌های سفالی بسیاری میان این محوطه با دیگر محوطه‌های هم دوره مانند تپه یحیی (IV-VA) در کرمان، شهر سوخته در دشت سیستان، تپه حصار دامغان (III C- IIIA)، محوطه‌های دره بامپور در بلوچستان ایران مانند بامپور و خوراب و محوطه‌های پاکستان دیده می‌شود. برای ارزیابی این سوال و فرضیه، ۹۳ سفال از شهداد با ۱۵۰ سفال از مناطق ذکر شده جهت مطالعه تطبیقی مورد استفاده قرار گرفتند و بر اساس نتایج به دست آمده فرضیه اول مورد تایید قرار گرفت. سوال دوم نیز این‌گونه بیان گردید؛ تنوع نشانه‌های سفالگری تپه شهداد گویای چیست. و فرضیه مطرح شده در ارتباط با این سوال این بود که نشانه‌ها موجود بر روی سفالهای شهداد بیانگر تخصص گرایی و تنوع محصولات در این محوطه در عصر مفرغ می‌باشد. به نظر می‌رسد این علائم که به دو گونه متفاوت بر روی بدنه یا لبه ظرف ایجاد شده‌اند، برای تعیین میزان گنجایش ظروف کاربرد داشته‌اند. در نوع اول یک یا چند علائم مشابه ایجاد شده و در نوع دوم علائم متفاوت بکار رفته است که به احتمال بیان کننده‌ی یک جمله است، که مشابه آن بر لبه یک خمره حک شده است به اعتقاد هینز مفهوم این نشانه‌ها در بردارنده میزان موادی است که گنجایش ظرف را تشکیل می‌داده، از آن جاییکه برخی علائم بر روی ظروف از چندین نشانه مختلف تشکیل شده‌اند، می‌توان گفت که این علائم گویای گنجایش ظروف هستند. در پایان علائم سفالینه‌های شهداد با علائم و مهره‌های دیگر محوطه‌ها مقایسه گردیدند و بدین ترتیب فرضیه دوم نیز مورد تایید قرار گرفت.

نتایج حاصل از این پژوهش گویای ارتباط فرهنگی و اقتصادی شهداد در دوران عصر مفرغ با سایر محوطه‌های همجوار و همزمان می‌باشد. به همین جهت نوعی تخصص گرایی در راستای مدیریت محصولات و میزان آنها، با استفاده از علائم مختلف دیده می‌شود.

کلمات کلیدی: شهداد، برهم کنش، سفال، نقوش، علائم، تخصص گرایی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱ مقدمه
۳ فصل اول: کلیات
۴ ۱-۱- مقدمه
۴ ۱-۲- تعریف مسئله
۵ ۱-۳- سوالات تحقیق
۵ ۱-۴- فرضیات تحقیق
۶ ۱-۵- اهداف تحقیق
۶ ۱-۶- سابقه و ضرورت انجام تحقیق
۷ ۱-۷- روش تحقیق
۷ ۱-۸- روش و ابزار گردآوری اطلاعات
۸ ۱-۹- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات
۸ ۱-۱۰- استفاده کنندگان از نتایج
۸ ۱-۱۱- نوآوری طرح در چیست؟
۹ ۱-۱۲- مشکلات و موانع
۹ ۱-۱۳- نتیجه گیری
۱۰ فصل دوم: جغرافیای شهداد
۱۱ ۲-۱- مقدمه
۱۲ ۲-۲- موقعیت استان کرمان
۱۳ ۲-۳- کلیاتی در مورد جغرافیای طبیعی استان کرمان
۱۴ ۲-۴- تقسیمات سیاسی استان کرمان
۱۵ ۲-۵- جغرافیا بخش شهداد
۱۶ ۲-۵-۱- جغرافیای راههای شهداد
۱۷ ۲-۵-۱-۱- راه شمالی
۱۸ ۲-۵-۱-۲- راه شرقی
۱۸ ۲-۵-۱-۳- راه جنوبی
۱۸ ۲-۵-۱-۴- راه غربی
۱۹ ۲-۵-۲- خاک شناسی شهداد
۲۰ ۲-۶- نتیجه گیری

۲۱	فصل سوم: باستان شناسی مناطق مورد بررسی
۲۲	۱-۳- مقدمه
۲۳	۲-۳- عصر مفرغ در ایران
۲۵	۱-۲-۳- شهداد
۲۵	۱-۱-۲-۳- تکاب IV
۲۵	۱-۱-۱-۲-۳- تکاب IV2
۲۶	۲-۱-۱-۲-۳- تکاب IV1
۲۷	۲-۱-۲-۳- تکاب III
۲۷	۳-۱-۲-۳- تکاب II
۲۷	۱-۳-۱-۲-۳- تکاب II2
۲۷	۲-۳-۱-۲-۳- تکاب III1
۲۸	۴-۱-۲-۳- تکاب I
۳۰	۲-۲-۳- تپه یحیی
۳۱	۱-۱-۲-۳- سفالهای تپه یحیی
۳۲	۳-۲-۳- شهر سوخته
۳۳	۱-۳-۲-۳- سفال شهر سوخته
۳۵	۲-۳- تپه بمپور
۳۶	۱-۱-۳-۱-۲-۲-۳- سفال تپه بمپور
۳۹	۱-۲-۳- تپه حصار
۴۰	۳-۳- معرفی محوطه های عصر مفرغ خارج از مرزهای فعلی ایران
۴۰	۱-۳-۳- میری کلات
۴۱	۲-۳-۳- دوره بالا کوت
۴۱	۳-۳-۳- دوره نال
۴۱	۴-۳-۳- کیلی گل محمد
۴۲	۵-۳-۳- تپه موندیگاک
۴۳	۶-۳-۳- گردن رگ
۴۴	۷-۳-۳- نمازگاه تپه
۴۵	۸-۳-۳- گورستان گنور
۴۶	۴-۳- نتیجه گیری
۴۷	فصل چهارم: مطالعه و معرفی سفالها و نشانه های روی سفال شهداد
۴۸	۱-۴- مقدمه
۴۹	۲-۴- سفال شهداد
۴۹	۱-۲-۴- طبقه بندی سفال های شهداد براساس نظر علی حاکمی
۵۰	۱-۱-۲-۴- سفال نخودی
۵۰	۲-۱-۲-۴- کوزه یا گلدان سفالی رنگارنگ
۵۰	۳-۱-۲-۴- سفالهای قرمز ساده
۵۱	۴-۱-۲-۴- سفال خاکستری

۵۱ سفالهای نقشدار گورستان A ۵-۱-۲-۴
۵۳ طبقه بندی سفالهای شهداد براساس نظر میرعابدین کابلی ۲-۲-۴
۵۳ تقسیم بندی سفالینه های شهداد بر اساس فرم ۳-۲-۴
۵۴ خمره ۱-۳-۲-۴
۵۵ نخودی ۱-۱-۳-۲-۴
۵۶ فاقد تزئینات ۱-۱-۱-۳-۲-۴
۵۷ دارای تزئینات ۲-۱-۱-۳-۲-۴
۵۸ منقوش ۱-۲-۱-۱-۳-۲-۴
۵۸ نقوش هندسی ۱-۱-۲-۱-۱-۳-۲-۴
۵۹ نقوش ترکیب ۲-۱-۲-۱-۱-۳-۲-۴
۶۰ نقش کنده ۲-۲-۱-۱-۳-۲-۴
۶۱ نقش افزوده ۳-۲-۱-۱-۳-۲-۴
۶۲ قرمز ۲-۱-۳-۲-۴
۶۳ فاقد تزئینات ۱-۲-۱-۳-۲-۴
۶۴ دارای تزئینات ۲-۲-۱-۳-۲-۴
۶۴ منقوش ۱-۲-۲-۱-۳-۲-۴
۶۵ نقوش هندسی ۱-۱-۲-۲-۱-۳-۲-۴
۷۱ نقوش حیوانی ۲-۱-۲-۲-۱-۳-۲-۴
۷۱ نقوش ترکیبی ۲-۱-۲-۲-۱-۳-۲-۴
۷۲ نقش کنده و ممه‌ور ۲-۱-۲-۲-۱-۳-۲-۴
۷۳ نارنجی ۳-۱-۳-۲-۴
۷۳ فاقد تزئینات ۱-۳-۱-۳-۲-۴
۷۴ دارای تزئینات ۲-۳-۱-۳-۲-۴
۷۴ منقوش ۱-۲-۳-۱-۳-۲-۴
۷۵ خاکستری ۴-۱-۳-۲-۴
۷۶ فاقد تزئینات ۱-۴-۱-۳-۲-۴
۷۶ دارای تزئینات ۲-۴-۱-۳-۲-۴
۷۶ منقوش ۱-۲-۴-۱-۳-۲-۴
۷۷ کاسه ها ۲-۳-۲-۴
۷۷ نخودی ۱-۲-۳-۲-۴
۷۸ فاقد تزئینات ۱-۱-۲-۳-۲-۴
۷۸ دارای تزئینات ۲-۱-۲-۳-۲-۴
۷۹ منقوش ۱-۲-۱-۲-۳-۲-۴
۷۹ قرمز ۲-۲-۳-۲-۴
۸۰ نارنجی ۳-۲-۳-۲-۴
۸۰ فاقد تزئینات ۱-۳-۲-۳-۲-۴
۸۱ خاکستری ۴-۲-۳-۲-۴

۸۱ فاقد تزئینات ۱-۴-۲-۳-۲-۴
۸۱ دارای تزئینات ۲-۴-۲-۳-۲-۴
۸۲ جامها و لیوان ها ۳-۳-۲-۴
۸۲ نخودی و نارنجی ۱-۳-۳-۲-۴
۸۳ قرمز ۲-۳-۳-۲-۴
۸۳ فاقد تزئینات ۱-۲-۳-۳-۲-۴
۸۴ دارای تزئینات ۲-۲-۳-۳-۲-۴
۸۴ منقوش ۱-۲-۲-۳-۳-۲-۴
۸۴ ظروف دو قلو (چهار گوش) ۴-۳-۲-۴
۸۵ در پوش ۵-۳-۲-۴
۸۵ کمان ۶-۳-۲-۴
۸۶ علائم نشانه ای سفالینه های شهاد ۳-۴
۸۸ علائم کنده و مهر شده ۱-۳-۴
۸۸ علائم کنده شده ۱-۱-۳-۴
۸۹ هندسی ۱-۱-۱-۳-۴
۹۰ گیاهی ۲-۱-۱-۳-۴
۹۱ اجرام آسمانی ۳-۱-۱-۳-۴
۹۱ حیوانی ۴-۱-۱-۳-۴
۹۱ مسبک انسانی ۵-۱-۱-۳-۴
۹۲ کتیبه کنده کاری شده بر لبه ظرف ۶-۱-۱-۳-۴
۹۲ علائم استامپی ۲-۱-۳-۴
۹۳ هندسی ۱-۲-۱-۳-۴
۹۴ رد پا و مچ دست ۲-۲-۱-۳-۴
۹۵ حیوانی ۳-۲-۱-۳-۴
۹۶ گیاهی ۴-۲-۱-۳-۴
۹۶ اجرام آسمانی ۵-۲-۱-۳-۴
۹۷ سازه های معماری ۶-۲-۱-۳-۴
۹۷ تزئینات ترکیبی اثر مهر استامپی و نقش کنده ۳-۱-۳-۴
۹۷ ترکیبی کنده ۱-۳-۱-۳-۴
۹۸ ترکیبی استامپی ۲-۳-۱-۳-۴
۹۹ ترکیبی استامپی و کنده ۳-۳-۱-۳-۴
۱۰۰ مهر های شهاد ۴-۴
۱۰۱ مهرهای مسطح ۱-۴-۴
۱۰۱ مهرهای استوانه ای ۲-۴-۴
۱۰۲ نتیجه گیری ۵-۴
۱۰۴ فصل پنجم: مطالعه تطبیقی سفالها و نشانه های روی سفال عصر مفرغ شهاد
۱۰۵ مقدمه ۱-۵

۱۰۶ ۲-۵- مقایسه تطبیقی سفالهای مکشوفه از شهداد
۱۰۶ IV2 تکاب ۱-۲-۵
۱۰۷ IV1 تکاب ۲-۲-۵
۱۱۲ III2 تکاب ۳-۲-۵
۱۱۵ III1 تکاب ۴-۲-۵
۱۱۶ II2 تکاب ۵-۲-۵
۱۳۳ ۳-۵- مطالعه علائم سفالگری در شهداد
۱۳۳ ۱-۳-۵- مطالعه تطبیقی نشانه های سفالگری شهداد با نشانه های سفالگری در سایر مناطق
۱۳۴ ۲-۳-۵- مقایسه علائم شهداد با علائم پروتو عیلامی و هاراپایی
۱۳۵ ۳-۳-۵- معرفی مهرهای قابل مقایسه با علائم سفالگری شهداد
۱۳۸ ۴-۵- نتیجه گیری
۱۳۹ فصل ششم: نتیجه گیری
۱۴۰ ۱-۶- مقدمه
۱۴۱ ۲-۶- نگاهی مختصر به فصول پایان نامه
۱۴۱ ۳-۶- ارزیابی فرضیات
۱۴۱ ۱-۲-۶- فرضیه اول
۱۴۲ ۲-۲-۶- فرضیه دوم
۱۴۳ ۴-۶- پیشنهادات
۱۴۴ ۵-۶- نتیجه گیری
۱۴۵ مراجع

فهرست جدول ها

صفحه	عنوان جدول
۲۹	جدول ۱-۳- مقایسه گاهنگاری شهداد با فرهنگ های همزمان
۵۶	جدول ۱-۴- سفال نخودی فاقد تزئین
۵۷	جدول ۲-۴- سفال نخودی فاقد تزئین
۵۸	جدول ۳-۴- سفال نخودی دارای تزئین نقوش هندسی
۵۹	جدول ۴-۴- سفال نخودی دارای تزئین نقوش هندسی
۵۹	جدول ۵-۴- سفال نخودی دارای تزئین نقوش ترکیبی
۶۰	جدول ۶-۴- سفال نخودی دارای تزئین نقوش ترکیبی
۶۱	جدول ۷-۴- سفال نخودی دارای تزئین نقش کنده
۶۱	جدول ۸-۴- سفال نخودی دارای تزئین نقش افزوده
۶۲	جدول ۹-۴- سفال نخودی دارای تزئین نقش افزوده
۶۳	جدول ۱۰-۴- سفال قرمز فاقد تزئین
۶۴	جدول ۱۱-۴- سفال قرمز فاقد تزئین
۶۵	جدول ۱۲-۴- سفال قرمز دارای تزئین نقوش هندسی
۶۶	جدول ۱۳-۴- سفال قرمز دارای تزئین نقوش هندسی
۶۷	جدول ۱۴-۴- سفال قرمز دارای تزئین نقوش هندسی
۶۸	جدول ۱۵-۴- سفال قرمز دارای تزئین نقوش هندسی
۶۹	جدول ۱۶-۴- سفال قرمز دارای تزئین نقوش هندسی
۷۰	جدول ۱۷-۴- سفال قرمز دارای تزئین نقوش هندسی
۷۱	جدول ۱۸-۴- سفال قرمز دارای تزئین نقوش حیوانی
۷۱	جدول ۱۹-۴- سفال قرمز دارای تزئین نقوش گیاهی
۷۲	جدول ۲۰-۴- سفال قرمز دارای تزئین نقش کنده
۷۳	جدول ۲۱-۴- سفال نارنجی فاقد تزئین
۷۴	جدول ۲۲-۴- سفال نارنجی فاقد تزئین
۷۴	جدول ۲۳-۴- سفال نارنجی دارای تزئین هندسی
۷۵	جدول ۲۴-۴- سفال نارنجی دارای تزئین هندسی
۷۶	جدول ۲۵-۴- سفال خاکستری فاقد تزئین
۷۷	جدول ۲۶-۴- خمره خاکستری دارای تزئین هندسی
۷۸	جدول ۲۷-۴- کاسه نخودی فاقد تزئین
۷۹	جدول ۲۸-۴- کاسه نخودی دارای تزئین هندسی
۸۰	جدول ۲۹-۴- کاسه قرمز فاقد تزئین

۸۰	جدول ۴-۳۰- کاسه نارنجی فاقد تزئین
۸۱	جدول ۴-۳۱- کاسه خاکستری فاقد تزئین
۸۲	جدول ۴-۳۲- کاسه خاکستری دارای تزئین
۸۳	جدول ۴-۳۳- جام و لیوان نخودی فاقد تزئین
۸۴	جدول ۴-۳۴- جام و لیوان قرمز فاقد تزئین
۸۴	جدول ۴-۳۵- جام و لیوان قرمز دارای تزئین
۸۵	جدول ۴-۳۶- ظرف دوقلو نارنجی دارای تزئین
۸۵	جدول ۴-۳۷- ظرف در پوش قرمز دارای تزئین
۸۷	جدول ۴-۳۸- علائم محاسباتی بر روی ظروف
۸۹	جدول ۴-۳۹- علائم هندسی کنده شده
۹۰	جدول ۴-۴۰- علائم هندسی کنده شده
۹۰	جدول ۴-۴۱- علائم گیاهی کنده شده
۹۱	جدول ۴-۴۲- علائم اجرام آسمانی کنده شده
۹۱	جدول ۴-۴۳- علائم مقوش حیوانی کنده شده
۹۲	جدول ۴-۴۴- کتیبه کنده کاری شده بر لبه خمره
۹۳	جدول ۴-۴۵- علائم هندسی مهر شده
۹۴	جدول ۴-۴۶- علائم هندسی مهر شده
۹۵	جدول ۴-۴۷- علائم پا و مچ دست مهر شده
۹۵	جدول ۴-۴۸- علائم حیوانی مهر شده
۹۶	جدول ۴-۴۹- علائم گیاهی مهر شده
۹۶	جدول ۴-۵۰- علائم اجرام آسمانی مهر شده
۹۷	جدول ۴-۵۱- علائم سازه‌های معماری مهر شده
۹۸	جدول ۴-۵۲- علائم ترکیبی کنده شده
۹۹	جدول ۴-۵۳- علائم ترکیبی مهر شده
۱۰۰	جدول ۴-۵۴- علائم ترکیبی مهر شده و کنده شده
۱۰۱	جدول ۴-۵۵- طرح مهرهای استامپی مهر
۱۱۷	جدول ۵-۱- مقایسه گونه شناسی سفالهای مکشوفه از شهداد (دوره IV2 تکاب)
۱۱۸	جدول ۵-۲- مقایسه گونه شناسی سفالهای مکشوفه از شهداد (دوره IV2 تکاب)
۱۱۹	جدول ۵-۳- مقایسه گونه شناسی سفالهای مکشوفه از شهداد (دوره IV1 تکاب)
۱۲۰	جدول ۵-۴- مقایسه گونه شناسی سفالهای مکشوفه از شهداد (دوره IV1 تکاب)
۱۲۱	جدول ۵-۵- مقایسه گونه شناسی سفالهای مکشوفه از شهداد (دوره IV1 تکاب)
۱۲۲	جدول ۵-۶- مقایسه گونه شناسی سفالهای مکشوفه از شهداد (دوره IV1 تکاب)
۱۲۳	جدول ۵-۷- مقایسه گونه شناسی سفالهای مکشوفه از شهداد (دوره IV1 تکاب)
۱۲۴	جدول ۵-۸- مقایسه گونه شناسی سفالهای مکشوفه از شهداد (دوره IV1 تکاب)
۱۲۵	جدول ۵-۹- مقایسه گونه شناسی سفالهای مکشوفه از شهداد (دوره IV1 تکاب)
۱۲۶	جدول ۵-۱۰- مقایسه گونه شناسی سفالهای مکشوفه از شهداد (دوره IV1 تکاب)
۱۲۷	جدول ۵-۱۱- مقایسه گونه شناسی سفالهای مکشوفه از شهداد (دوره III2 تکاب)

- جدول ۵-۱۲- مقایسه گونه شناسی سفالهای مکشوفه از شهداد (دوره III2 تکاب)..... ۱۲۸
- جدول ۵-۱۳- مقایسه گونه شناسی سفالهای مکشوفه از شهداد (دوره III2 تکاب)..... ۱۲۹
- جدول ۵-۱۴- مقایسه گونه شناسی سفالهای مکشوفه از شهداد (دوره III2 تکاب)..... ۱۳۰
- جدول ۵-۱۵- مقایسه گونه شناسی سفالهای مکشوفه از شهداد (دوره III1 تکاب)..... ۱۳۱
- جدول ۵-۱۶- مقایسه گونه شناسی سفالهای مکشوفه از شهداد (دوره II2 تکاب)..... ۱۳۲
- جدول ۵-۱۷- مقایسه علائم سفالگری شهداد با سایر علائم سفالگری در محوطه های دیگر..... ۱۳۳
- جدول: ۵-۱۸- مقایسه علائم شهداد با علائم پروتو عیلامی و هاراپایی ۱۳۴
- جدول: ۵-۱۹- مهر های قابل مقایسه شهداد با علائم روی سفال در منطقه..... ۱۳۷
- جدول: ۵-۲۰- مهرهای سایر محوطه که قابل مقایسه با علائم روی سفال..... ۱۳۷

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان شکل
۱۲	شکل: ۱-۲- ایران: موقعیت استان کرمان
۱۳	شکل: ۲-۲- نقشه ناهمواریهای استان کرمان
۱۴	شکل: ۳-۲- نقشه تقسیمات استان کرمان به تفکیک شهرستان
۱۹	شکل: ۴-۲- مسیر ارتباطی شهداد ایران با سرزمین های دیگر.....
۲۴	شکل: ۱-۳- ایران: موقعیت مکانهای باستانی ایران
۹۲	شکل ۱-۴- طرح خمره دارای نقش انسان.....

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان نمودار
۵۴	نمودار ۱-۴- فراوانی ظروف سفالی در شهداد
۵۵	نمودار ۲-۴- توزیع فراوانی انواع خمره در شهداد
۵۶	نمودار ۳-۴- توزیع فراوانی سفالهای نخودی فاقد تزئین و دارای تزئین
۵۷	نمودار ۴-۴- فراوانی خمره های نخودی دارای تزئین
۶۳	نمودار ۵-۴- توزیع فراوانی سفالهای قرمز فاقد تزئین و دارای تزئین
۶۴	نمودار ۶-۴- توزیع فراوانی انواع سفالهای قرمز دارای تزئین
۷۳	نمودار ۷-۴- توزیع فراوانی خمره های نارنجی فاقد تزئین و دارای تزئین
۷۵	نمودار ۸-۴- توزیع فراوانی خمره های خاکستری دارای تزئین و فاقد تزئین
۷۷	نمودار ۹-۴- توزیع فراوانی انواع کاسه درشهداد
۷۸	نمودار ۱۰-۴- توزیع فراوانی کاسه های نخودی دارای تزئین و فاقد تزئین
۸۱	نمودار ۱۱-۴- توزیع فراوانی کاسه های خاکستری دارای تزئین و فاقد تزئین
۸۲	نمودار ۱۲-۴- توزیع فراوانی جام و لیوان ها شهداد
۸۳	نمودار ۱۳-۴- توزیع فراوانی جام ها و لیوان های قرمز دارای تزئین و فاقد تزئین

مقدمه:

ارتباط عاملی مهمی در بر هم کنش‌های جوامع انسانی است. به همین دلیل، برای بررسی فرآیند ارتباط می‌توان از رهیافت‌های گوناگون و داده‌های متنوعی استفاده کرد (پُلاک، ۱۳۷۸: ۲۵). محوطه شهداد یکی از محوطه‌هایی است که دارای سفال‌هایی از دوران مفرغ می‌باشد که در بین دو منطقه با ویژگی‌های جغرافیایی متفاوت در فلات ایران قرار گرفته است، که از یک سو با دشت لوت و از سوی دیگر با منطقه کوهستانی هم مرز می‌باشد. جایگاه شهداد در مسیر تلاقی شاهراه شمالی- جنوبی از گرگان به تپه حصار می‌رسد و سپس تا تپه یحیی ادامه می‌یابد (حاکمی، ۱۳۸۵: ۱۳-۱۲). همچنین وجود روابط فرهنگی و تجاری شهداد با چندین محوطه در شرق و غرب با توجه به حفاریات باستان‌شناختی به اثبات رسیده است (مجیدزاده، ۱۳۶۸: ۱۵۴).

اشیاء بدست آمده از این محوطه نشان از جامعه‌ی پویا در طول دوران سکونت را نشان می‌دهد. قرارگیری شهداد در مسیر راه‌های تجاری در عصری که تجارت به اوج خود رسیده بود به احتمال زیاد یکی از دلایل شکوفایی این جامعه در طول هزاره سوم ق.م است. این پژوهش که بر اساس مطالعه تطبیقی سفالهای شهداد و علائم موجود بر روی آنها استوار است، سعی دارد تا ارتباط این محوطه با دیگر مناطق را بهتر و دقیق‌تر روشن نماید، پایان نامه حاضر که با روش مطالعات کتابخانه‌ای انجام پذیرفته، در شش فصل تدوین و تنظیم شده است. در فصل اول کلیات تحقیق شرح داده شده که شامل؛ کلیات، تعریف مسئله، فرضیه‌های تحقیق، اهداف تحقیق، روش انجام تحقیق، روش تجزیه و تحلیل اطلاعات، مشکلات و موانع کار و در فصل دوم جغرافیا منطقه شهداد مورد بررسی قرار گرفته است چرا که شناخت جغرافیا منجر به شناخت راه‌ها و عوامل محیطی می‌شود. در فصل سوم به باستان‌شناسی مناطق مورد مطالعه در ارتباط با عصر مفرغ ایران، از جمله محوطه‌های؛ تپه یحیی، شهر سوخته، بمپور، حصار، کوت دیجی، میری کلات، کچ مکران، موندیگاک، گردن ریگ، گنور اشاره خواهد شد که برای مطالعه تطبیقی با سفالهای شهداد از آنها استفاده شده است. فصل چهارم از دو بخش تشکیل شده در بخش اول به معرفی و بررسی و طبقه‌بندی سفالهای شهداد اشاره می‌شود، در این رابطه سه نوع طبقه بندی ارائه شده است، طبقه‌بندی اول از سوی علی حاکمی، طبقه بندی دوم مربوط به میرعابدین کابلی و نوع سوم طبقه بندی که در این پژوهش ارائه گردیده است، دلیل طبقه بندی جدید سفالها به این دلیل است که طبقه بندی ارائه شده

از سوی حاکمی و کابلی دارای نواقصی برای شناخت سفال می‌باشد، از جمله مشخص نکردن محدوده طبقه‌بندی و استفاده از یک سفال در چند طبقه بندی، که این عمل منجر به سردرگمی است. در طبقه بندی این پایان نامه سعی شده است این مشکلات برطرف گردد، به همین منظور طبقه بندی ارائه شده براساس نوع، رنگ و تزئینات ظروف صورت گرفته است. در بخش دوم این فصل به معرفی و بررسی علائم موجود بر روی سفالها و طبقه‌بندی آنها پرداخته شده است. در فصل پنجم که در جهت سوالات و فرضیات مورد ملاحظه قرار گرفته است مطالعه تطبیقی سفالها و علائم شهداد با سایر محوطه‌ها را شامل می‌شود، در این فصل ابتدا سفالهای شهداد بر اساس فرم و نقش با سفالهای محوطه‌های هم عصر مقایسه و سپس علائم موجود بر روی سفالها را با نشانه‌های مشابه از سایر محوطه‌ها و خط پروتو عیلامی و هاراپایی و مهرها مقایسه می‌نماید تا با این مقایسات به سوالات و فرضیات دست یافت. در فصل ششم نتیجه‌گیری پژوهش آمده است، در این فصل سوالات، فرضیات و چگونگی ارزیابی فرضیات بیان شده است.

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

شهداد یا خبیص در سال ۱۳۴۶ توسط هیات موسسه جغرافیایی دانشگاه تهران به سرپرستی دکتر احمد مستوفی شناسایی شد و در سال بعد توسط گروه باستان شناسی دشت لوت که به منظور مطالعه و حفاری در شهداد شکل گرفته بود، مورد کاوش قرار گرفت در طی این کاوشها اشیاء بسیاری از قبیل سفال، ظروف سنگی، زیورآلات، پیکرکها و غیره بدست آمد که نشان از پویایی این مرکز شهری در هزاره سوم ق.م دارد. در حال حاضر سفالهای مکشوفه از شهداد موضوع اصلی این پژوهش است که از دو جهت مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته است؛ به لحاظ فرم و شکل سفالهای شهداد با سفالهای مشابه سایر محوطه‌های همزمان مقایسه و تطبیق داده شده است و همچنین نشانه‌ها و علائم روی سفالهای نیز طبقه بندی و با نشانه‌های سایر محوطه‌های همزمان مقایسه گردیده است.

مطالعه و بررسی‌های این پژوهش جهت روشن تر نمودن وضعیت فرهنگی و مدیریت و پیچیدگی‌های آن صورت گرفته و سعی شده بر هم کنش‌های و تاثیر و تاثرات فرهنگی این محوطه با سایر محوطه‌ها در مناطق همجوار پرداخته شود. این فصل در مورد کلیات تحقیق از جمله بیان مسئله، سوالات و فرضیات، پیشینه و اهداف تحقیق، شیوه انجام پژوهش، بیان گردیده است.

۱-۲- تعریف مسئله

فلات ایران با تنوع اقلیمی متفاوت یکی از مهمترین خاستگاه‌های اصلی پیدایش و گسترش صنعت سفالگری در آسیای غربی می‌باشد، سفال از ترکیب موادی چون: خاک، آب می‌باشد که در هر سرزمینی یافت می‌شد طوری که نشانه‌های تولید آن را در تمام نقاط مسکونی انسان می‌توان مشاهده نمود.

به طور کلی یکی از حرفه‌های متدوال نزد مردم پیش از تاریخ فن سفالگری بوده که بعضاً جهت ارسال مواد مختلف به سرزمین‌های دور و نزدیک دیگر استفاده می‌شده است. سفال به دلایل گوناگون، از جمله تولیدی و صادراتی بودن و کاربرد آن در حمل و نقل کالاهای تجاری، بهترین گونه فرهنگی در شناخت اقوام و جوامع به